

יַעֲמְדוּ וַיִּרְאוּ, וכך לעולם הבא יעמדו הרשעים ויראו כיצד הצדיקים יושבים ואוכלים (רש"י), שדבר שאינו קרוב לדרגתו של האדם אין זה עונש עבורו כשאינו משיגו, אבל מה שקרוב אליו רואה אותו ואינו משיגו הרי זה חסר לו, ולכן כשיראו הרשעים את הצדיקים הנהים מזיו השכינה, זה עצמו היא עונשם על שיכלו להשיג מעלה זו ולא השיגו מחמת זלזולם, וכעת אינם יכולים עוד להשיגה (מהר"ל). ואף שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, כאן מדובר ברשעים גמורים שאין להם חלק לעולם הבא (שפת אמת).

בְּכָל עֵת יִהְיוּ בְּנִדְרֵי לְבָנִים אֵלֹו צִיצִית, שְׁמֹלֶכֶן הַבֶּגֶד (רש"י), ובביאור דבריו יש שפירשו, שהציצית נעשית מהלובן של הבגד, שסתם בגדים הם לבנים (מעדני י"ט הל' ציצית, פ. וראה ב"ח או"ח כד, ג שכתב, שהטלית שיש בה ציצית צריכה להיות לבנה, לפי שאמרו [ר"ה יז, ב] 'נתעטף הקב"ה בטלית', ונאמר [דניאל ז, ט] 'לבושיה כתלג חיר'). ויש שביאר, שהבגד כולו נקרא לבן על שם הציצית שהיא לבנה, כי היא התכלית והגמר של הבגד, שאם אין בו ציצית אין מצוה בלבישתו (פרישה או"ח כד, ז).

והשמיעונו בזה, שאף אם אין לו תכלת, יקיים מצות ציצית בארבעה חוטי לבן, כמבואר במנחות (לה, א) שהתכלת אינה מעכבת את הלבן (פסקי הרי"ד; מהרש"א), שידעו חז"ל שתהיה תקופה שלא ידעו כלל מה היא תכלת, וחששו שיזלזלו במצות ציצית מפני שיאמרו שהלבן אינו אלא חצי מצוה, ולכן אמרו 'בכל עת יהיו בגדיך לבנים', שאף בזמן שאין תכלת ויש רק לבן, יקיים בזה מצות ציצית (הערות הגר"ש אלישיב).

וְשָׁמַן עַל רֹאשׁוֹ אֵל יִחְסֶר אֵלֹו תְּפִלִּין, שאף אם אין לו תפילין של יד, יניח תפילין של ראש [וכן להיפך], וכמבואר במנחות (שם) שתפילה של יד אינה מעכבת את של ראש ושל ראש אינה מעכבת את של יד (מהרש"א).

והטעם שפסוק זה מרמז דוקא למצוות אלו, כי מצות ציצית שהיא במלבוש גופו, ענינה לשעבד את גופו לעבודת הש"ת, ותפילין של ראש שהיא כנגד המוח שבו הנשמה, ענינה לשעבד את נשמתו לעבודת הש"ת, ובזה האדם דבק בבוראו כאשר תפילין על ראשו וציצית בבגדו, כמו שאמרו במנחות (מג, ב) מי שיש לו תפילין בראשו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו, לא במהרה הוא חוטא (מהר"ל).

פרק עשרים וארבעה - מי שהחשיך

מִשְׁנֵה. נֹתֵן כִּסּוֹ לְבָנָיו מִבְּעוֹד יוֹם (רש"י), אך לאחר כניסת השבת אסור לתת את כיסו לנכרי (רא"ש כד, א, בדעת רש"י, וכע"ז בריט"ב א), הואיל והיה יכול לתת לו בערב שבת (חתם סופר). ויש סוברים, שרק לכתחילה צריך לתת לפני שבת, כדי שלא יצטרך לטלטל את הכיס בשבת ולעבור על איסור מוקצה, אבל אם לא נתן בערב שבת יכול לתת בשבת עצמה (ביאור הגר"א רסו, א, בדעת הרמב"ם, וכע"ז בקרבן תנאל שם, א, בדעת רש"י). ■ להלכה, לכתחילה צריך לתת לנכרי את הכיס מבעוד יום, ואם לא נתן לו מבעוד יום, יתן לו לאחר כניסת השבת (ש"ע או"ח רסו, א, ומשנ"ב שם).

נוטל את הפלים הנטלין בשבת וכו', משום צער בעלי חיים (מג"א רסו, יב), אבל אם אין צער בעלי חיים, כגון שהמשיא נמצא על גבי עגלה, אסור לפנותה כלל בשבת (משנ"ב שם, כד).

מִהֲסַפְדוּ שֶׁל אָדָם נִיכָר אִם בֶּן הָעוֹלָם הֵבָא הוּא, שאילו היה מדבר בשבחו בחייו אין ראייה שדובר אמת, שמה בכונתו להחניף לו, אך כאשר מספידו לאחר מותו שכבר לא שייך להחניף לו, אזי ניכרים דברי אמת (מהרש"א).

אַחִים בְּהִסְפִּידָא דְהָתָם קְאִימָנָא, שאעמוד בשעת ההספד ואשמע איך תעורר את העם (רש"י). ורצונו של רב היה שעל ידי שיעורר את הציבור ללמוד מדרכיו הטובים, יהיו מעשיהם נזקפים לזכותו לעולם הבא, שעל אף ששם הוא במצב של עמידה - 'קאימנא', משום שכבר אין באפשרותו לקיים מצוות ולהתעלות על ידם, מכל מקום על ידי המצוות שהשומעים יעשו בזכותו, ימשיך להתעלות בעולם הבא (חוט שני חובות הלב שפו, וראה עין יוסף על עין יעקב).

הָא דְמַחְמו לְיָה וְאַחִים, שאין רחמי בני אדם נכמרים כל כך על זקן, אולם אם היה המת אדם חסיד, הרי כאשר המספיד מחמם את הציבור בהספדו, נכמרים רחמיהם ובוכים (רש"י). ויש שביאר, שאין זה משום זקנה, אלא שתלמיד חכם שרגיל להוכיח את בני דורו, שונאים אותו ואין רחמיהם נכמרים עליו, ומכל מקום אם היה חסיד, הרי כאשר המספיד מחמם את הציבור, נכמרים רחמיהם (מהרש"א). ומזה ניכר שהוא בן עולם הבא, שאם לא כן לא היו מתעוררים השומעים לבכות עליו, שהרי הוא 'כמי שאינו' - שאינו מציאות אמיתית ואין מה לבכות עליו, וכמו שגזירה על כל מת שישתכח מן הלב מפני שאינו נמצא, ומה שאינו במציאות נשכח מן הלב לגמרי, כך זה שאינו בן עולם הבא נשכח מן הלב מיד, ולכן אף אם ינסה המספיד לחמם את הציבור, לא יעלה בידו (מהר"ל). ויש שביאר, שכיון שהשומעים מתחממים בהספדו ובוכים עליו, מוכח שהיה נוח לבריות, והרי אמרו (אבות ג, י) כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו (חתם סופר השלם).

כָּל שְׂדַעַת רְבוּתָיו נוֹחָה הֵימָנוּ, שהאב אוהב את בנו בכל מצב, וממילא אין אהבתו מוכיחה שהוא אכן צדיק וישר, אך תלמיד שאינו הולך בדרכי הישר, רבו שונאו, ולכן אם דעת רבותיו נוחה הימנו, הרי זה סימן שבדאי הוא בן העולם הבא (מהר"ל).

בְּנֵי גְלִילָא אֲמָרֵי עֵשָׂה דְבָרִים לְפָנֵי מִטְתָּךְ בְּנֵי יְהוּדָה אֲמָרֵי עֵשָׂה דְבָרִים לְאַחַר מִטְתָּךְ, שבגליל היו הספדים עומדים לפני המיטה, וביהודה היו עומדים לאחר המיטה (רש"י). ויש שביאר לפי המבואר בעירובין (נג, א) שבני הגליל לא היו בני תורה ובני יהודה היו בני תורה, ולכן כשרצו המוכיחים בגליל לעורר את העם לקיום המצוות, היו מבטיחים להם שיזכו בשל כך לטובות בעולם הזה, שהרי אינם מבינים במעלת העולם הבא, וזהו 'עשה דברים לפני מיטתך' - שתזכה בעבורם לטובות שתקבל בחיך בטרם תמות, ואילו ביהודה שהיו בני תורה והבינו במעלת שכר העולם הבא, זירזו אותם בהזכירם להם את שכר העולם הבא שיקבלו 'לאחר מיטתם' (א"י היים).

שׁוֹב יוֹם אֶחָד לְפָנֵי מִיתְתְּךָ, שאפילו אם חטא כל ימיו, אל ימנע עצמו מלשוב בתשובה שלימה לפני מיתתו, שלעולם דרכי תשובה פתוחים ואפילו ברגעים האחרונים, ולכן נקט 'יום אחד לפני מיתתך' ולא 'כל ימך' (עין יוסף על עין יעקב; נתיבות עולם [למהר"ל] נתיב התשובה ב).